

№ з/п	Етапи управління кризою	Заходи щодо управління персоналом
1	2	3
	завершення кризи	Аналіз впливу показників з управління персоналом на ефективність діяльності підприємства. Діагностика соціально-психологічного стану колективу. Оцінка кадрових ризиків та визначення їх впливу на загальний стан підприємства.

Таким чином,

- процес управління кризою передбачає такі етапи: ситуаційний аналіз, розробка і реалізація заходів щодо попередження кризових явищ, підготовка до дій у кризових умовах, реакція на виникнення кризової ситуації, ліквідація наслідків кризової ситуації, формування і реалізація стабілізаційних заходів, розробка заходів щодо забезпечення майбутнього економічного зростання, моніторинг ситуації після завершення кризи. На кожному з етапів управління кризою підприємствам рекомендується застосовувати розроблені нами кадрові заходи, що забезпечать відновлення керованості і стабільності підприємства. Основними цілями антикризового управління персоналом підприємства є: попередження і зниження ризику виникнення на підприємстві кризової ситуації, а також послаблення негативних наслідків кризової ситуації та їх ліквідація. Антикризове управління персоналом підприємств в умовах ринку повинно будуватися на таких принципах: системність, відносна стабільність, адаптивність, багатоваріантність, гнучкість, циклічність.

У перспективі дослідження має проводитися у напрямку розробки антикризових кадрових заходів в системі управління людськими ресурсами підприємств.

Системність реалізації кадрових заходів в процесі управління кризою, а також їх узгодження з іншими управлінськими процесами забезпечать збереження потенціалу людських ресурсів підприємств та стабільність їх діяльності.

Література

1. Одегов Ю.Г. Управление персоналом в структурно-логических схемах // Одегов Ю.Г. – М. : Академический Проект, 2005. – С. 412-429.
2. Горелов Н.А. Экономика труда // Горелов Н.А. – СПб. : Питер, 2007. – С. 398-423.

Надійшла 14.03.2010

УДК 368.914 : 331.25

К. В. СИЧОВА

Донецький національний університет

ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УМОВАХ КРИЗИ

Розглянуті особливості діяльності недержавного пенсійного фонду в контексті здійснення ним недержавного пенсійного страхування на прикладі Корпоративного пенсійного фонду «Стирол». Проаналізовані основні фінансові втрати фонду в умовах фінансово-економічної кризи в Україні.

The features of activity of not state pension fund in a context of realization by him(it) of not state pension insurance on an example of Corporate pension fund "Stirol" are considered. The basic financial losses of fund in conditions of financial and economic crisis in Ukraine are analysed.

Ключові слова: пенсійне страхування, недержавний пенсійний фонд, корпоративний пенсійний фонд, пенсійні внески, фінансова діяльність.

Вступ

Згідно з пенсійним законодавством України, складовою системи накопичувального пенсійного забезпечення є система недержавного пенсійного страхування, яка розпочала свою діяльність 1 січня 2004 року згідно з Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 року. Воно базується на добровільній участі фізичних та юридичних осіб в формуванні пенсійних заощаджень з метою отримання учасниками цієї системи додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат.

Першочергова роль в становленні системи недержавного пенсійного страхування як в світі, так і в Україні зокрема, належить підприємствам-роботодавцям, які створюють корпоративні пенсійні системи для додаткового пенсійного забезпечення своїх працівників. Зазвичай у країнах з невеликим рівнем середньорічних доходів громадян саме підприємства-роботодавці на перших етапах стають вкладниками до недержавних пенсійних фондів.

Питання недержавного пенсійного страхування населення висвітлюються в роботах зарубіжних та вітчизняних вчених та фахівців, зокрема таких як А. Бахмач, В. Лукович, В. Новікова, Е. Лібанова, І. Сирота, Л. Лузгина, Л. Ткаченко, М. Цитрицька, Н. Борецька, Н. Лук'яненко, С. Чигирь та інші. Однак, недостатньо уваги приділяється питанню розвитку безпосередньо самих недержавних пенсійних фондів, зокрема корпоративних пенсійних фондів (КПФ), тим більше, що фінансово-економічні проблеми в Україні, які не могли не сказатися на діяльності цих фондів, обумовлюють актуальність подальшого розгляду даного питання.

Постановка завдання

Метою статі є аналіз фінансової діяльності КПФ в контексті здійснення ним недержавного пенсійного страхування на прикладі Корпоративного пенсійного фонду «Стирол», зареєстрованого та функціонуючого в м. Горлівка Донецької області.

Результати дослідження

Однією з перших рішень про впровадження корпоративної пенсійної системи для своїх працівників в Донецькій області в 2005 році прийняла провідна українська компанія ВАТ «Концерн «Стирол». Нарахування пенсійних внесків до свого корпоративного пенсійного фонду ВАТ «Концерн «Стирол» розпочав з січня 2005 року. Адмініструванням та управлінням активами фонду почало займатися Товариство з обмеженою відповідальністю "Компанія з управління активами «IQ-Tech»" та Товариство з обмеженою відповідальністю "Компанія з управління активами «Стиролінвест»".

Слід зазначити, що важливою умовою функціонування реформованої пенсійної системи є створення інфраструктури та механізмів ефективного інвестування пенсійних коштів, їх надійного захисту. Тому ефективність діяльності пенсійних фондів, а зрештою, і проведення пенсійної реформи в цілому залежить від якості інвестування пенсійних заощаджень. Отже, у першому півріччі свого існування портфель КПФ «Стирол» формувався з корпоративних облігацій провідних вітчизняних підприємств, депозитних сертифікатів та депозитів комерційних банків.

Треба зазначити, що за період з 2005 по 2008 рік пенсійні внески в КПФ та прибуток від інвестування активів безперервно зростали разом із зростанням загального обсягу надходжень до пенсійного фонду, про що свідчать дані, наведені в таблиці 1. При цьому вже через рік своєї діяльності чиста вартість активів фонду досягла 10089 тис. грн., кількість вкладників становила 19, а чисельність учасників дорівнювала 3450, обсяг активів на одного учасника фонду, таким чином, становив 2924,37 грн., загальна сума внесків до фонду досягла близько 2 млн. грн.

Таблиця 1

Надходження до КПФ «Стирол» за 2005-2008 роки [1]

Пенсійні внески	Всього за звітний рік (грн.)			
	2005	2006	2007	2008
Пенсійні внески від юридичних осіб	7653662,52	10719392,58	12996946,63	13150391,47
Прибуток (збиток) від інвестування активів пенсійного фонду	692745,59	1316586,76	2959195,23	-4717803,37
Загальна сума надходжень	8346408,11	12035979,34	15956141,86	13150391,47

В 2008 році загальна сума пенсійних внесків, що перебували в управлінні та обліковувалися на рахунку КПФ «Стирол» становила вже 13150,4 тис. грн., що на 153,4 тис. грн, або 1,18% більше, ніж в 2007 році та 71,8% більше, ніж в 2005 році. При цьому слід зазначити, що протягом всього терміну існування КПФ «Стирол» всю суму пенсійних внесків становили внески від юридичних осіб.

Як вважає голова ради фонду О. Салова, наявність у системі концерну корпоративного пенсійного фонду «Стирол» надало ряд переваг, зокрема, сприяло приливу нових працівників на підприємство, стимулювало підвищення ефективності праці, утримання кваліфікованих кадрів. Крім того, підприємство стало інвестиційно більш привабливим. Наявність у працівника соціального пакета стало стабілізуючим чинником для підприємства та знижувало його ризики, що обумовлені плінністю кадрів.

Однак, фінансово-економічна криза, яка почалася в Україні в четвертому кварталі 2008 року, значно вплинула на подальший розвиток КПФ «Стирол», погіршив його фінансове становище. Висока інфляція та проблеми в банківському секторі економіки призвели до стрімкого зниження ліквідності фонду та навіть його збитку. Так, вперше за період існування фонду в 2008 році був зафіксований збиток від інвестування активів пенсійного фонду на рівні -4717,8 тис. грн. в той час як в 2007 році загальний прибуток від інвестування становив 2959,2 тис. грн. Таким чином, загальна сума надходжень до пенсійного фонду в 2008 році зменшилася порівняно з попереднім роком на 2805,8 тис. грн., або на 21,3%, та становила лише 13150,4 тис. грн.

Економічна криза позначилася, безумовно, і на вповільненні зростання показника чистої вартості активів. Так, за 2008 рік цей показник КПФ «Стирол» зріс лише на 13,88% проти 60,71% за 2007 рік та на кінець 2008 року становив 33164,7 тис. грн. Чиста вартість же одиниці пенсійних внесків в 2008 році вперше за період існування фонду мала від'ємний показник -14,5%, зменшившись за рік з 1,06 до 0,91 грн. (рис. 1)

[1].

Загальний розмір витрат КПФ «Стирол», пов'язаних з недержавним пенсійним забезпеченням зріс в 2008 році порівняно з 2007 роком в 1,4 рази та становив 2596,8 тис. грн., в тому числі на оплату послуг адміністратора було витрачено 709,6 тис. грн., на винагороди за надання послуг з управління активами недержавного пенсійного фонду – 1294,5 тис. грн., оплату послуг зберігача - 103,3 тис. грн., оплату послуг з проведення планових аудиторських перевірок – 1,2 тис. грн.

Криза в економіці вплинула також і на структуру розташування пенсійних активів за напрямками інвестування. В кінці 2008 року переважними напрямками інвестування пенсійних активів КПФ «Стирол», як і раніше, були довгострокові депозити в банках у гривні, доля яких зросла майже вдвічі (з 24,84% в 2007 році до 40,43% в 2008 році). Поряд з цим, значно зросла доля банківських металів (з 5,01% до 11,08%) та скоротилася доля активів в акціях (з 38,54% до 24,89%), що пов'язано з тим, що саме ці цінні папери найбільш постраждали від кризи. Дещо зросла за 2008 рік доля облігацій підприємств (з 19,9% до 20,05%), які є резидентами України. Вперше за роки існування фонду в структурі інвестиційного портфеля з'явилися цінні папери, доход за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України, їх доля становила 2,15%. Загалом же доля цінних паперів в інвестиційному портфелі фонду скоротилася з 57,73 % до 47,09% [2]. Зовсім не було в структурі інвестиційного пакету КПФ «Стирол», як раніше, іпотечних цінних паперів та об'єктів нерухомості.

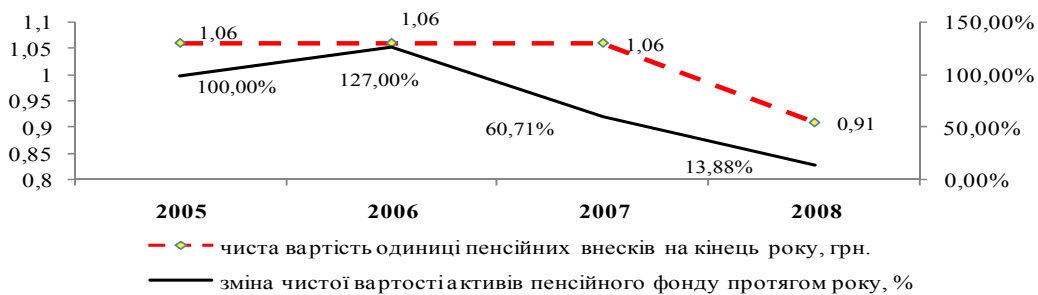

Рис. 1. Динаміка чистої вартості пенсійних внесків КПФ «Стирол» за 2005-2008 роки [1]

У цілому структура консолідованого портфеля КПФ «Стирол» в 2008 році та напрямки інвестицій його активів мали наступний вигляд (рис. 2).

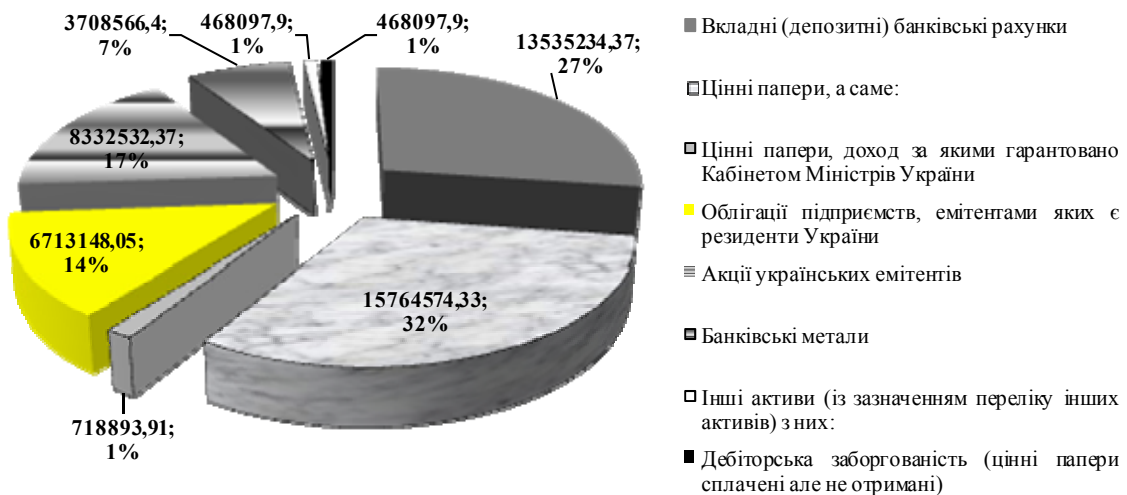

Рис. 2. Структура портфеля активів КПФ «Стирол» за 2008 рік [2]

Той факт, що більшість пенсійних активів знаходилося саме на банківських депозитах в гривні, обумовив те, що такі вклади втратили від курсової вартості по відношенню до долара та євро. Загальна динаміка розташування пенсійних активів за напрямками інвестування в 2005 - 2008 роках наведена на рис. 3.

Зазначені тенденції щодо втрати доходності та зростання збитків дають змогу вважати необхідною переорієнтацію компанії з управління активами фонду на більш надійні фінансові інструменти, передбачені законодавством з недержавного пенсійного забезпечення. Такими інструментами, насамперед, можуть бути державні цінні папери та банківські метали, про що свідчить зростання їх часток в інвестиційному портфелі пенсійних фондів.

Крім того потрібно визначити основні напрями реформування політики формування недержавного пенсійного страхування в Україні. З цього приводу доречними в цьому плані є рекомендації ОЕСР відносно

управління пенсійними фондами. У цих рекомендаціях підкреслюється «потреба пенсійних фондів у вдосконаленні своїх механізмів та структур управління, що ґрунтуються на оцінці ризиків» [5]. Методичні рекомендації з питань управління передбачають «чітке визначення та розділення операційних і наглядових обов'язків, призначення актуарія, аудитора, внутрішніх контролерів, що діють на основі оцінки ризиків, причому розділення обов'язків має відображати характер фонду та ризики, на які він наражається» [5]. Також вони проголошують основні принципи управління, які застерезуть, що фонди мають «зробити все необхідне, аби члени їхніх рад були достатньо обізнаними та компетентними, щоб виконувати свою роль в ухваленні важливих інвестиційних рішень» [5].

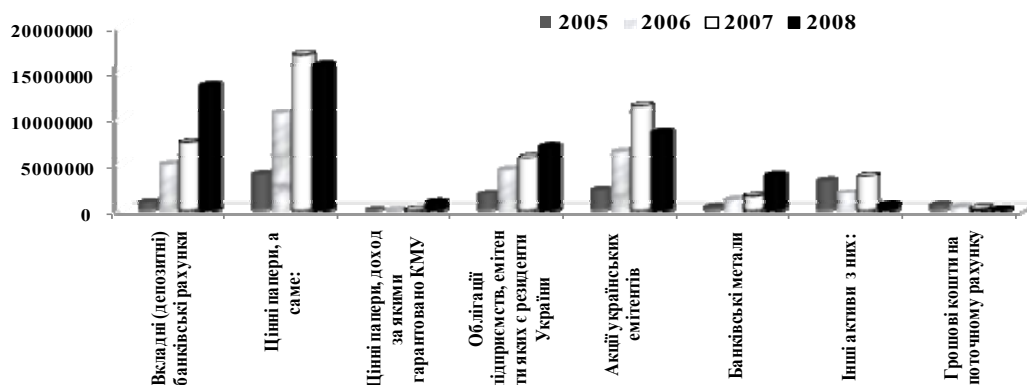

Рис. 4. Динаміка розташування пенсійних активів за напрямками інвестування в 2005-2008 роках [1]

Що стосується встановлення мінімальних ставок інвестиційного доходу у період фінансової кризи, то іноземні фахівці стверджують, що абсолютна гарантія інвестиційного доходу може виявитися спокусливою для учасників пенсійного фонду. Головною привабливістю гарантування ставки інвестиційного доходу (особливо абсолютної гарантії) є те, що при цьому учасника запевняють в існуванні лише обмеженого ризику того, що його виплати зменшаться у зв'язку з низьким інвестиційним доходом [3, с.3-4]. Однак експерти наголошують, що в той час, коли такі гарантії пропонують захист учасникам фонду, вони потенційно можуть стати «фінансовим зобов'язанням для державного бюджету, особливо коли держава є основним гарантом» [4]. Насправді експерти вважають, що фонди, які мають зобов'язання щодо мінімальної доходності, можуть обирати менш ризикові інвестиції, щоб «перестраховатися», і таким чином у довгостроковій перспективі отримують меншу доходність. Гарантія абсолютної доходності по відношенню до третього рівня пенсійного страхування встановлені в Німеччині, Бельгії та Росії.

Говорячи про можливість встановлення гарантії відносної доходності пенсійних внесків, треба зазначити, що гарантія відносної доходності прив'язана до середньої доходності сектору пенсійних фондів за певний період. З приводу різних методів її використання цікавим є зарубіжний досвід. Чилі, Словаччина, Польща та Болгарія запровадили механізм гарантування відносної ставки інвестиційного доходу, регулюючи рівень інвестиційного доходу відносно ринкового орієнтиру. Гарантія абсолютної доходності дорівнює, наприклад, ставці інвестиційного доходу 0%, незалежно від того, наскільки добре або погано працюють пенсійний сектор та ринок.

Пенсійні фонди Швейцарії, які працюють на другому рівні, повинні забезпечувати мінімальний інвестиційний дохід у розмірі 2,75% [5], але уряд розглядає питання зменшення цієї ставки до 2% у зв'язку з фінансовою кризою. Цей мінімум потрібно забезпечувати, коли учасник фонду змінює роботу та коли виходить на пенсію. Румунія розглядає питання встановлення абсолютної ставки інвестиційного доходу, коли обов'язкові НПФ повинні гарантувати інвестиційний дохід на рівні, наприклад, з річною інфляцією, тобто в реальному вираженні це означає мінімальну ставку інвестиційного доходу, яка дорівнює 0% [4]. Німеччина та Бельгія запровадили мінімальні ставки інвестиційного доходу для своїх фондів, які працюють на третьому рівні [5]. У Німеччині вона дорівнює мінімуму, тобто 0%, номінальній ставці інвестиційного доходу з гарантованим збереженням капіталу при виході на пенсію та при зміні місця працевлаштування. У Бельгії роботодавці-платники до пенсійних планів з визначеними внесками зобов'язані гарантувати річний мінімальний інвестиційний дохід на внески працівників на рівні 3,75% та на свої власні внески – 3,25%. Росія запровадила мінімальну ставку інвестиційного доходу для пенсійних схем обох рівнів, як для другого, так і для третього, у розмірі 0% у розрахунку на рік. Це є відмінністю у порівнянні з Німеччиною та Швейцарією, де гарантія інвестиційного доходу є кумулятивною, яку потрібно забезпечувати в певні ключові моменти (коли працівник залишає попереднє місце роботи та коли виходить на пенсію). А в Росії «плюси» та «мінуси» необхідно збалансовувати кожного року, що, як правило, дорожче коштує для фонду (або для держави, залежно від того, хто виступає гарантом). Інший вид гарантій захищає учасників фондів від ризиків неякісного управління активами (а не ризиків, пов'язаних з ринковими факторами, як наведено вище). Більшість країн обмежили гарантії на випадок неякісного управління активами шляхом створення

гарантії (або гарантійного фонду) при державній установі, а іноді, у крайньому випадку, і за державної підтримки [3, с.3-4].

Необхідними також є рішучі дії з підвищення надійності фондів, у тому числі:

- 1) уточнення вимог до структури майна фондів і його розмірів;
- 2) розробка і впровадження стандартів, що регулюють професійну діяльність НПФ;
- 3) удосконалення внутрішнього контролю в НПФ і приведення його в повну відповідність з вимогами законодавства;
- 4) організація регулярної підготовки і підвищення кваліфікації кадрів НПФ.

Висновки

Отже, особливого соціального значення як для працівників, так і для роботодавців в контексті проведення пенсійної реформи в Україні здобуває недержавне пенсійне страхування на підприємстві, яке передбачає реалізацію пенсійних програм для різних категорій працівників. Разом з тим, кризові явища в економіці країни останнім часом значно підірвали авторитет системи недержавного пенсійного забезпечення як такого, показали його недосконалість, позначившись на проблемах фінансової діяльності недержавних пенсійних фондів, які його обслуговують. З огляду на це необхідним стає удосконалення політики відносно формування та функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні, використовуючи зарубіжний досвід в цій області.

Література

1. Інформаційний проспект недержавного пенсійного фонду КПФ «Стирол» за 2005-2008 роки // Офіційний сайт компанії з управління активами «IQ - Technology» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iq-group.kiev.ua>.
2. Відомості про об'єкти інвестування активів пенсійного фонду та зміни чистої вартості активів і чистої вартості одиниці пенсійних внесків станом // Офіційний сайт компанії з управління активами «IQ - Technology» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iq-group.kiev.ua>.
3. Мінімальні ставки інвестиційного доходу (ОЕСР) // Міжнародний пенсійний вісник. – № 9. – С. 3-4.
4. The Social Protection Committee: Privately managed funded pension provision and their contribution to adequate and sustainable pensions, EU, adopted 2008.
5. Antolin P., et al. Investment Regulations and Defined Contribution Pensions, OECD Working papers on Insurance and Private Pensions No 37, OECD, 2009.

Надійшла 14.03.2010

УДК 330.564.2

Н. А. БАЛТАЧЕСВА
Донецький національний університет

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ НА РІВЕНЬ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Проаналізовано рівень, динаміку заробітної плати, доходів і витрат населення. Визначено напрями підвищення рівня життя населення України в сучасних економічних умовах.

A level, dynamics of wages, profits and charges of population are analyzed. Directions of increase of living standard of Ukrainian population in modern economic conditions are determined.

Ключові слова: рівень життя, доходи, витрати, заробітна плата, соціальні гарантії, прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата.

Глибока всебічна криза в Україні супроводжується появою гострих соціально-економічних проблем, які ведуть до серйозних змін якості життя населення, що виявляється, перш за все, в скрутному економічному становищі населення країни. Посилюються такі негативні тенденції, як погіршення фізичного здоров'я, скорочення середньої тривалості життя, збільшення диференціації доходів різних груп населення, погіршення соціальної захищеності, соціальна деградація частини населення тощо.

Державна соціальна політика передбачає реалізацію заходів щодо зростання рівня матеріального стану населення, зокрема його доходів, забезпечення належного рівня оплати праці, подальшого розвитку механізму соціальних стандартів. Стабільне підвищення доходів населення є першорядним підґрунтям економічного зростання держави.

Соціальні питання знаходяться в центрі уваги вітчизняних учених і дослідників. Окремі аспекти соціальної політики досліджували К. Бондарчук, Н. Борецька, А. Гриненко, Т. Кір'ян, А. Колот, Е. Лібанова, О. Новікова, М. Папісв, П. Шевчук та ін. Разом з тим, існує необхідність вивчення особливостей прояву соціальних проблем в умовах фінансово-економічної кризи.

Метою статті є аналіз тенденцій зміни рівня життя населення України в умовах економічної кризи